

Jurgio Talmanto pėdsakai Kelmės krašte

Egidijus Ūksas,

Kelmės Žemaitės viešosios bibliotekos vyr. bibliotekininkas

Šalia didžiųjų lietuvių kalbos normintojų ir kalbininkų, rašytojų ir vertėjų deramą vietą užima Jurgis Talmantas (1894–1955). Kelmės krašto istorijos tyrinėtojai – Edvardas Dirmeikis, Vaclovas Rimkus, Idalija Klimaitė-Stankienė prieš keletą dešimtmečių surinko medžiagą apie kalbininko gyvenimo laikotarpį Kražiuose ir Kelmėje. Turima medžiaga leistų nedrąsiai teigti, kad J. Talmantas pasižymėjo ne tik kaip pedagogas, bet šiame gyvenimo etape pradėjo reikštis kaip vertėjas, atsiranda domėjimasis lietuvių kalbos problemomis.

J. Talmantas mokėsi Telšių gimnazijoje ir Palangos progimnazijoje. Jau vaikystėje atsiskleidė J. Talmanto gabumai mokslo dalykams, tapybai, poezijai, literatūrai. J. Talmantas anksti įsijungė į visuomeninę veiklą – dalyvavo Telšių gimnazijos aušrininkų kuopelės veikloje, o 1910 m., kun. Mykolui Vaitkui įsteigus Katalikiško lietuvių jaunimo būrelį, įsitraukė į jo veiklą. Pradėjo rašyti laikraščiams „Tėvynės sargas“ ir „Lietuvos aidas“. ¹

J. Talmanto pedagoginės veiklos pradžia sietina su Kražių ir Kelmės progimnazijomis. 1906 m. įsteigta katalikiškos Lietuvos šviesuomenės „Žiburio“ draugija kėlė tikslą platinti švietimą tarp lietuvių katalikų, mokyti juos puoselėti gimtąją kalbą ir katalikų tikėjimą. 1919 m., gavus Švietimo ministerijos leidimą Kražiuose steigti ankstesniąją mokyklą, kuri vėliau virto katalikiška „Žiburio“

gimnazija, imta ieškoti mokytojų. Draugija tuo metu steigė mokyklas visoje Lietuvoje. Iš pradžių Kražiuose buvo nuspręsta atidaryti tik dvi klases. Norinčių mokytis buvo daug, ne visi buvo tinkamai pasiruošę, todėl būsimiems mokiniams buvo suorganizuoti vasaros kursai. Iki mokslo metų pradžios buvo suformuotas mokytojų kolektyvas: direktorius kun. J. Galdikas, S. Zdzikauskaitė, Davidonienė ir J. Talmantas.² Pirmuoju Kražių gimnazijos direktoriumi buvo neeilinė asmenybė kun. Jurgis Galdikas, žymus Žemaitijos kunigas, pedagogas, filosofijos mokslų daktaras, vadovavęs jai 1919–1927 m., rūpinosi naujų gimnazijos rūmų statybos reikalais. Kun. J. Galdikas buvo vienas iš katalikiškos ateitininkų jaunimo organizacijos steigėjų, todėl galėjo pažinti J. Talmantą, kuris buvo vienas pirmųjų Telšių gimnazijos ateitininkų kuopelės narių. Tikėtina, kad šios pažinties ir bendrų interesų dėka, J. Talmantas atvyko į Kražius ir 1921–1922 m. dirbo gimnazijos ne tik lietuvių kalbos ir literatūros mokytoju, bet dar teko mokyti istorijos, aritmetikos, piešimo, kūno kultūros. Vėliau buvo paskirtas į direktoriaus pavaduotojo pareigas.

Dirbdamas Kražiuose, J. Talmantas įsijungė į vietos visuomeninę veiklą. Vadovavo moksleivių literatūrinei kuopelei, kuriai priklausė Edvardas Zaturskis, Mykolas Venclauskas, Jonas Vadeikis, Henrikas Urbonavičius, Juozas Tautkus, Juozas Šiušė, Adomas Venckus ir būrys kitų gimnazistų³. Literatūros kuopelė Kražiuose rengdavo vakarones, literatūrinius renginius, šiaip popietinius pasisėdėjimus, kuriuose buvo aptariamose literatūros naujienos, skaitoma pačių kūryba. J. Talmantas neabejotinai turėjo pedagoginį talentą – mokytojo paskatintas, vertimų ėmėsi Jonas Vadeikis (1903–1982), kuris pirmasis Lietuvoje iš vokiečių kalbos išvertė šio autoriaus knygas – „Per dykumą“, „Sidabro ežero turtai“ ir „Vinetu“. 1994 m. Kelmės krašto muziejuje atidaryta iki šiol veikianti Šiaurės Amerikos indėnų etnografijos ekspozicija, kurioje pateikta informacija ir apie vertėją J. Vadeikį, rašytoją K. Majų. Kitas Kražių literatūrinės kuopelės narys Mykolas Venclauskas (1906–1977) pradėjo rašyti eiles, jas skelbti tuometinėje spaudoje. Vėliau pasuko į dramaturgiją, jo pjeses statė Valstybės teatras.

Kražių gimnazijoje J. Talmantas dirbo iki 1922 m. Po tėvo mirties turėjo grįžti į tėviškę ir perimti ūkio reikalus. 1923 m. J. Talmantas prašo Švietimo ministerijos

leidimo dirbti mokytoju ir buvo paskirtas dirbti 1921 m. atsidariusioje Kelmės progimnazijoje, kur direktoriumi buvo prof. kun. K. Kurnatauskas, tuo metu prisidėjęs prie Lietuvos universiteto kūrimo darbo Kaune. Kelmės progimnazijoje J. Talmantas mokytojų tarybos buvo išrinktas vedėjo pavaduotoju ir knygininku. 1924 m. sausio 2 d. Švietimo skyrius prie Kelmės vartotojų bendrovės prašė Švietimo ministerijos leisti „Kelmės progimnazijai vystytis jau į aštuonių klasių komercinę mokyklą, kasmet atidarant po vieną naują klasę“. Draugijos nariai ministeriją bandė įtikinti duodami pažadą „duoti lėšų tokiai mokyklai įrengti“⁴. Raštą ministerijai pasirašė skyriaus pirmininkas P. Bajerčius, sekretorius J. Talmantas, nariai J. Rudavičius, E. Gasiūnienė.

Dirbant Kelmėje, pasirodė J. Talmanto pirmieji vertimai. 1923 m. buvo išversta A. Čechovo drama „Vyšnių sodas“ ir G. Hauptmanno keturių veiksmų komedija „Vebrinos“. Abu vertimai 1923 m. buvo išleisti Kaune. Kelmėje jis sutiko savo gyvenimo meilę – vedė buvusią savo mokinę kelmiškę Feliciją Mockutę⁵.

*Jurgis Talmantas su žmona Felicija Mockute -Talmantiene ir sūnumi Ignu Egidijumi.
Marijaus Talmanto asmeninė kolekcija.*

2024 m. spalio 11 d. Endriejave minint J. Talmanto 130-ąsias gimimo metines, teko pakalbinti renginyje dalyvavusius kalbininko giminaičius – anūką Aloyzą Talmantą ir proanūkį Marijų Talmantą apie Jurgio šeimą. J. Talmanto žmona Felicija Mockutė-Talmantienė buvo kilusi iš netoli Kelmės esančio Naudvario kaimo (dabar jau miesto priemiestis). Jos tėvai buvo pasiturintys ūkininkai. Pora susituokė Kelmės katalikų bažnyčioje. Anūkas A. Talmantas iki šiol gyvena Kaune, name, kuriame gyveno J. Talmantas.

J. Talmanto gyvenimo etapas Kelmėje baigėsi 1924 metais, kai jis pradėjo studijuoti Lietuvos universitete Kaune. Studijų metais į J. Talmantą, kaip gabų vertėją, atkreipė dėmesį J. Jablonskis ir 1926 m. pradėjusi dėstyti S. Kymantaitė-Čiurlionienė. Studijų metais J. Talmantas pradėjo versti V. Šekspyro kūrinius, kartu su S. Kymantaite-Čiurlioniene ir P. Žadeikiu redagavo J. Ralio verstą Homero „Iliadą“.

1. Ūksas, Egidijus. (2017-02-17). Jurgis Talmantas – nenuilstantis gimtosios kalbos riteris. *biciulis.net* [žiūrėta 2024-09-15]. Prieiga per internetą: <https://www.biciulis.net/jurgis-talmantas-nenuilstantis-gimtosios-kalbos-riteris/>
2. Dirmeikis, Edvardas. (1989). Šviesos versmė (2). *Kražių aidai*, Nr.4 (7). Prieiga per internetą: <https://www.kelmeszemaitesvb.lt/uploads/1989KRAZIUAIDAI.pdf>
3. Rimkus, Vaclovas. (1994). Žemaičių šviesuoliai. *Zemaitiu zeme*, Nr.4, p. 22.
4. Rimkus, Vaclovas. (1985). Kelmės švietimo draugija. *Kelmės Žemaitės viešosios bibliotekos archyvas*, p. 3.
5. Auškėlaitė O., Mingėlaitė A. (2001). Jurgis Talmantas. *Žemaičių žemė*, Nr. 1, p. 31.